

ЯКОВЕНКО Р. В.

ЛЕКЦІЯ № 14

з курсу

**ОСНОВИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

для студентів інженерно-технічних спеціальностей

м. Кропивницький – 2018

УДК 330.101(075)

ББК 65.01я73

Я47

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики. Протокол від 12 вересня 2018 року № 2.

© Р.В. Яковенко, 2018.

© ЦНТУ, 2018.

Тема 14. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

ЗМІСТ

1. Місце людини в економічній системі.
2. Зміна місця і ролі людини у виробництві в процесі НТП.
3. Гуманізація виробництва і мотивація праці.
4. Рівень життя та соціальна політика.
5. Людина в системі постіндустріальної економіки.

1. Місце людини в економічній системі

Питання ролі людини в структурі економіки завжди посідали одне з чільних місць у структурі наукових досліджень різних шкіл та течій економічної думки. Особливого значення ця проблема набуває зараз в умовах трансформації суспільної парадигми.

Людина виступає в економіці як головна продуктивна сила, визначальний суб'єкт економічних відносин, джерело суспільного розвитку та кінцева мета виробництва

В економічній теорії застосовують такі поняття як “робітник”, “робоча сила”, “особистий фактор виробництва”, “людський фактор”, “суб'єктивний фактор” та ін. Щоб зрозуміти співвідношення між ними, наведемо визначення деяких понять.

Робітник – одиничний чинник населення, зайнятий в процесі суспільного виробництва, наділений певними розумовими та фізичними здібностями.

Робоча сила — це сукупність фізичних і духовних здібностей, які має організм людини, і які вона застосовує кожного разу, коли виробляє будь-які споживні вартості.

Трудові ресурси – все зайняте населення на певний момент.

Трудовий потенціал – все працездатне населення працездатного віку.

Особистий фактор виробництва – характеризує людину як головний і вирішальний елемент продуктивних сил.

Людський фактор – (ширше ніж особистий фактор виробництва) характеризує діяльність людей, активне функціонування їх у системі усіх суспільних відносин (не лише виробництво). Водночас, це органічна єдність свідомості і діяльності людини, як рушійної сили та найвищої мети суспільного прогресу.

Суб'єктивний фактор (ширша категорія ніж людський фактор) – характеризує свідому діяльність окремих індивідів, трудових колективів, громадських організацій, держави.

Продуктивні сили – це єдність матеріально-речового та особистого факторів виробництва, однак, головну роль в них відіграє людина, яка створює засоби виробництва та приводить їх у дію.

Людина є головною продуктивною силою суспільства, проте зміни у знаряддях виробництва вимагають підвищення освітнього, кваліфікаційного рівня людини, поліпшення організації праці та управління, а нові знання — втілення у нову техніку. І якщо у засобах праці знання уречевлюються, то в людині існують як жива свідомість, яка визначає науково-технічну та економічну діяльність людини. Так, якщо робоча сила не відповідає вимогам, які висуває нова техніка, то техніка не буде використовуватись, що зайвий раз підтверджує примат людського чинника над матеріальним.

Людина виконує такі **економічні функції**:

- є джерелом зростання потреб;
- є головним споживачем, джерелом формування попиту;
- є носієм ресурсів „праця” і, частково, „підприємницькі здібності”;
- здійснює перерозподіл матеріальних ресурсів;
- визначає закономірності функціонування економічної системи;
- є узгоджуючим чинником господарського механізму;
- створює сукупний продукт;
- визначає кількісні та якісні властивості кожного товару;
- разом із виробничими чинниками приймає участь у суспільному відтворенні;
- здійснює удосконалення засобів виробництва та себе особисто.

Форма власності на засоби виробництва визначає місце людини у системі суспільного виробництва, її частку у створеному суспільному продукті, інтереси та мотиви його діяльності. Поєднання людини і засобів виробництва може бути **примусовим** (феодалізм, рабовласництво) та **економічним**.

2. Зміна місця і ролі людини у виробництві в процесі НТП

Поступальний розвиток суспільного виробництва ґрунтується на прогресі науки і техніки.

Наука – це особливий вид людської діяльності, спрямований на виробництво нових знань про природу, суспільство та мислення.

Техніка – це сукупність засобів праці, що використовуються у виробничих цілях та для задоволення особистих потреб людини.

В історії розвитку техніки виділяють 3 основні етапи:

1 - почався з виникнення первісного ладу, появою найелементарніших знарядь праці і тривав до кінця 18 – початку 19 сторіччя.

Йому притаманний технологічний спосіб виробництва, що ґрунтується на ручній праці (емпіричні знання і досвід).

2 - ґрунтувався на машинній праці.

3 - з 50-х років ХХ ст. НТР (перший комп'ютер, енергія атомного ядра, генна інженерія).

Науково-технічний розвиток (НТР) має еволюційну та революційну форми.

Еволюційна форма НТР має місце, коли технологія, що застосовується у виробництві, удосконалюється на основі вже відомих наукових знань.

Революційна форма НТР означає перехід до техніки і технології, що побудовані на принципово нових наукових ідеях. Глибинна сутність НТР виявляється в її основних рисах:

- 1 - перетворення науки у безпосередню продуктивну силу;
- 2 - поява кардинальних змін у техніці;
- 3 - докорінні зміни в основній продуктивній силі;
- 4 - революційні перетворення предметів праці;
- 5 - впровадження принципово нових технологій;
- 6 - революція у використовуваних людьми силах природи;
- 7 - впровадження новітніх форм і методів праці.

НТР – це революційні зміни у взаємовідносинах людини і природи, у технологічному способі виробництва. Проявом його розвитку є:

1. Мікропроцесорна революція.
2. „Інтелектуальні” роботи.
3. Космонавтика.
4. Біотехнологічна революція.

Зміст праці — це взаємодія особистих і речових моментів процесу праці, обсяг і структура трудових функцій людини, її професійні знання, необхідні виробничі відносини.

Елементи змісту праці:

- 1). Продуктивна сила праці характеризує технічні, організаційні, культурні та інші можливості виробничої діяльності людини.
- 2). Інтенсивність праці характеризує обсяг трудових витрат на одиницю робочого часу, напругу праці.
- 3). Якість праці відображає рівень професійної майстерності, його освіченість, творчість, комунікабельність тощо.
- 4). Складність праці дає характеристику функцій, що виконують у виробничому процесі.
- 5). Важкість праці характеризує вплив виробничого середовища на людину.

Усі ці категорії відображають різні сторони трудової діяльності людини. За їх зміною стоять зрушення у змісті праці, що відбуваються під впливом НТР:

1. Можливості людини зросли з автоматизацією і комп'ютеризацією виробництва.

2. Інтенсивність праці зростає за рахунок витрат розумової і психоемоційної енергії.

3. Якість праці зростає.

4. Складність праці зростає, потрібні робітники з освітою. В інформаційному секторі зайнято більше ніж у сфері матеріального виробництва.

Характер праці — це особливості взаємозв'язку людей у процесі спільної трудової діяльності, специфіка відносин між ними щодо їх участі у праці.

Колективний характер — визначається наявністю ручних знарядь праці.

Кооперативний характер праці — опосередковане суспільством машинне виробництво. Безпосередньо суспільний характер праці виявляється у регулюванні сфери трудових відносин як на мікро- так і на макрорівнях з боку громадських та державних структур.

Підсумовуючи сказане можна зробити такі висновки:

Залежно від засобів виробництва і специфіки виробничих відносин можна виділити 3 види зрілості суспільного характеру праці:

а) *колективний* — використовуються переважно ручні знаряддя і відносини регулюються в середині родини, общини, маєтку (які є замкненими);

б) *опосередковано суспільний* — існує машинна техніка, а відносини регулюються в масштабах національної економіки за допомогою ринку;

в) *безпосередньо суспільний* — використовується комп'ютерна техніка і регулює відносини на міжнародному рівні.

Внаслідок розвитку нових технологій виробництва та організації відносин, в економіці відбуваються такі зміни:

1. Людина звільняється від виконання певних функцій безпосередньо у самому виробництві за рахунок його механізації, автоматизації та комп'ютеризації.

2. Підвищується значення професійної підготовки людини, здатності її забезпечити функціонування складного технічного устаткування. Людина перестає бути *учасником* виробництва і стає його *керівником, координатором*.

3. Сучасний розвиток продуктивних сил нерозривно пов'язаний із подальшим підвищенням освіченості людини.

4. Як суспільна істота людина повинна мати усі умови для реалізації своїх здібностей.

5. Частка важкої фізичної праці в загальному обсязі поступово скорочується, збільшуються обсяги розумової праці і творчої діяльності.

6. Зміна поколінь нової техніки почала значно випереджати зміну поколінь працівників.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика різних видів економічної діяльності

Характеристика	Фізична праця (проста)	Розумова праця	Творча діяльність
Освіта	Не потрібна	Має велике значення	Не завжди має значення
Рівень досвіду	Має значення	Не завжди має значення	Таку категорію у даній сфері складно визначити
Нагромадження одиниць	Призводить до екстенсивного зростання і обмежується ефектом масштабу виробництва	Призводить до інтенсивного типу зростання, ефект масштабу може не діяти	Може взагалі зруйнувати виробничий процес
Спроможність управління	Ускладнення, властиві людському факторові	Ускладнюється розумовим рівнем та самоповагою	Відсутня, управління здійснюється лише особисто виконавцем
Основний ресурс	Фізичні здібності	Нагромаджені знання та аналітичні здібності	Психо-емоційна енергія
Використання досягнень НТП	Спроможні інтенсифікувати процес	Припускаються як допоміжний чинник	Можуть свідомо нехтуватись
Домінуючий чинник ринку	Пропозиція	Попит	Ринку не існує, обіг має випадковий хаотичний характер
Власність на результати	Частка привласнюється роботодавцем, решта – належить виконавцю	Більша частка майбутніх прибутків може належати компанії	Результати можуть свідомо відчужуватись виконавцем
Режим	Чіткий, визначений	Гнучкий	Як такий - відсутній
Визначальний мотив	Матеріальний, поступово зростаючий за А. Маслоу	Визнання, повага і подальше зростання	Будь-який, може багаторазово змінюватись в процесі діяльності

Характер трудової діяльності людини в процесі суспільного розвитку змінюється: людина в основному виконує функції проектування, програмування, налагоджує всю технологічну систему і розробляє нову. Так на заводі, безпосередньо за верстатами може працювати 10 осіб, а в конструкторському бюро – кілька сотен.

Тепер за життя людини змінюється кілька поколінь техніки (за 40 років змінилось чотири покоління комп'ютерів, створюється п'яте, з'являються нові супутники, літаки).

Старіння знань відбувається за 5–7 років у галузях, що визначають науково-технічний прогрес і за 10-15 у науково-прикладних галузях знань.

Набутих знань при навчанні раніше вистачало на все життя, тепер людина повинна періодично підвищувати свою кваліфікацію.

Поряд з традиційною освітою поширюється “електронна” грамотність людей, яка охоплює все більше професій, зростають витрати на освіту. Наука стає безпосередньою продуктивною силою (наука, дослідження, інформація впливають на зростання суспільного виробництва, зростає науковомістка продукція, яка є втіленням наукових розробок).

Змінюється співвідношення між галузями матеріального виробництва, промисловістю і сільським господарством на користь промисловості, відповідно змінюється й структура зайнятості.

3. Гуманізація виробництва і мотивація праці

Гуманізм – це ставлення до людини як до найвищої цінності, захист прав особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і сприяння реалізації нею усіх здібностей.

Гуманізація виробництва – це діяльність суспільства щодо створення безпечних матеріально-технічних, організаційно-економічних, соціально сприятливих умов праці з метою найповнішої самореалізації особистості в процесі праці. Вона включає у себе:

- поліпшення умов праці (у промисловості – 1/3 ручна праця, 2/3 - у сільському господарстві);
- розвиток освіти (1/3 винаходів у народногосподарському виробництві);
- розвиток охорони здоров'я;
- розвиток фізичної культури та спорту;
- поліпшення умов життя;
- забезпечення житлом;
- поліпшення якості побутових послуг тощо.

Проблеми узгодження матеріально-речового та особистого факторів виробництва набули гострого характеру, який проявляється у:

- 1) аваріях, техногенних катастрофах, професійних захворюваннях;
- 2) небезпеці функціонування атомних електростанцій, хімкомбінатів, ракетно-космічної техніки, сучасних промислових об'єктів і гідротехнічних споруд;
- 3) забрудненні повітря, води та землі внаслідок зростання потреб і чисельності населення, в тому числі й у процесі випробувань нових технологій.

Мотивація праці — сукупність економічних та неекономічних стимулів, що спонукають людину до певного виду діяльності чи економічної активності. Мотиваційний механізм праці складається з потреб та інтересів людини.

Стимули до праці:

1. Матеріальні (зарплата, премії, винагороди).
2. Духовні (визнання, похвала).

3. Моральні (умови праці, зміст праці, престижність, вільний час).

В процесі свого розвитку суспільство поступово починає надавати перевагу нематеріальним мотиваторам. Зокрема, одним з домінуючих чинників у країнах з ринковою економікою є вільний час.

4. Рівень життя та соціальна політика

Рівень і якість життя – це найбільш загальні показники соціально-економічного розвитку країн. Для визначення рівня життя використовують поняття **індекс розвитку людського потенціалу**, або скорочено – **індекс людського розвитку (ІЛР)**, запропонований ООН у 1990 р. Він має три наступні складові:

- тривалість життя населення;
- рівень освіти;
- обсяг ВВП на душу населення.

Рівень життя населення – це ступінь задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб людей.

Поняття **якість життя** конкретизує категорію „рівень життя”. В цьому разі використовують комбінований показник – **індекс якості життя**, який характеризує:

- рівень освіти;
- якість і режим медичного обслуговування;
- тривалість життя;
- рівень зайнятості населення;
- платоспроможність населення;
- доступ до політичного життя.

Конкретними його показниками є: кількість автомобілів, телефонів, квадратних метрів житла, лікарняних ліжок на одну людину (на 1000 чол. населення); якість медичного обслуговування, рівень шуму (децибел); швидкість руху в години пік тощо.

Прожитковий мінімум — це мінімальна кількість життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності працівника та відновлення його робочої сили. В свою чергу, при аналізі прожиткового мінімуму розрізняють: *фізіологічний мінімум і соціальний мінімум*.

Фізіологічний мінімум – це вартість товарів і послуг, необхідних для задоволення тільки основних фізіологічних потреб, практично без придбання одягу, взуття, інших непродовольчих товарів протягом нетривалого часу.

Соціальний мінімум (бюджет мінімального достатку) – включає крім фізіологічного мінімуму, мінімальні норми задоволення соціальних і духовних потреб.

Рівень прожиткового мінімуму обумовлюється такими факторами: *цінами, інфляцією, кількісною оцінкою набору споживчих благ та послуг*.

Прожитковий мінімум визначається на основі так званого **кошика споживача** (див. Тему 8, пит. 4.), який являє собою вартість стандартного

набору товарів і послуг масового споживання середнього споживача в конкретній країні в певний час.

В Україні використовується поняття „**межа малозабезпеченості**”, тобто величина сукупного доходу на душу населення, яка забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів та послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством.

Соціальна політика — це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту його членів, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в країні. Вона включає в себе:

- регулювання соціальних відносин у суспільстві, регламентацію умов взаємодії суб'єктів економіки в соціальній сфері (в тому числі між роботодавцями і найманою робочою силою);
- вирішення проблем безробіття та забезпечення ефективної зайнятості;
- розподіл і перерозподіл доходів населення;
- формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці й надання соціальних гарантій економічно активній частині населення;
- створення системи соціального захисту населення;
- захист навколишнього середовища тощо.

Прогресивною формою подолання криз у соціальній сфері є **соціальне страхування** — це система фінансових відшкодувань фізичним особам певних життєвих ризиків. Основні його форми — *пенсійне, медичне, страхування на випадок безробіття*.

Соціальне партнерство — нова прогресивна форма суспільно свідомої взаємодії населення всередині країни, регіону чи громади, що спрямована на розв'язання соціальних потреб та проблем, і часто бере на себе функції соціального захисту.

5. Людина в системі постіндустріальної економіки

Етнограф **Морган** запропонував цивілізаційний підхід у дослідженні людської еволюції. Так, на його думку, людське суспільство проходить **3 етапи**:

дикість;
варварство;
цивілізація.

Перші два етапи базуються на привласненні природи, остання пов'язана зі збиральною та суспільно-виробничою технологіями.

Цивілізація – це історично конкретний стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем продуктивних сил, особливим способом організації виробництва і відповідною матеріальною і духовною культурою.

Постіндустріальне суспільство формується після формування стійкої системи товарно-ринкового господарства і характеризується такими рисами:

- 1) переважанням послуг в структурі виробництва та зайнятості;
- 2) індивідуалізацією виробництва, зокрема послуг, на відміну від масового виробництва індустріального суспільства;
- 3) інформаційно-технологічною революцією – заміною простої некваліфікованої робочої сили працею інженерів;
- 4) застосування нових конструкційних матеріалів – пластику, кераміки тощо;
- 5) головним об'єктом, що має цінність – стає інформація, знання, освіта, ноу-хау, нові технології;
- 6) „зелена революція” в питаннях охорони довкілля;
- 7) соціальні проблеми починає вирішувати не лише влада а й місцеві громади, підвищення рівня суспільної свідомості;
- 8) трансформація „праці” у „творчу діяльність”;
- 9) підвищення вимог до будь-якої сфери зайнятості, зростання ролі людського капіталу;
- 10) перетворення людини з фактора виробництва на пануюче над ним начало.

Література:

1. *Яковенко Р. В.* Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
2. *Яковенко Р. В.* Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. *Яковенко Р. В.* Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. *Яковенко Р. В.* Робоча програма дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання за галуззю знань 13 „Механічна інженерія”, спеціальностей 131 „Прикладна механіка”, 133 „Галузеве машинобудування”, 274 „Автомобільний транспорт”, 192 „Будівництво та цивільна інженерія” / Р. В. Яковенко, Г. К. Волчкова. – Кропивницький : КНТУ, 2017. – 36 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6986/1/200pdf.PDF>.
5. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для технічних спеціальностей : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кропивницький : КНТУ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6135/1/konsp16.PDF>.
6. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина перша. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 68 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6171/1/konspek1.PDF>.
7. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина друга. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 80 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6172/1/konspek2.PDF>.
8. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для студентів юридичного факультету : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КІРУЕ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6419/1/konsUF.PDF>.
9. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей „Менеджмент” та „Міжнародні економічні відносини” / Роман Яковенко. – Кропивницький: КНТУ, 2016. – 72 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6168/1/Konspekt16O.PDF>.
10. *Яковенко Р. В.* Наукова робота студентів : методичні поради та рекомендації / Роман Яковенко. – Кіровоград : „ПіК”, 2009. – 40 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6104/1/nrsss17.PDF>.
11. *Яковенко Р. В.* Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Економічна теорія” / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : КНТУ,

20016. – 17 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6318/1/test16pdf.PDF>.

12. Яковенко Р. В. Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2011. – 24 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6319/1/test16teh.PDF>.

13. Яковенко Р. В. Економічна теорія : зразки практичних розрахункових робіт / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 22 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6424/1/zrazki.PDF>.

14. Яковенко Р. В. Актуальна тематика наукових досліджень студентів / Роман Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 5 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7097/1/256pdddf.PDF>.

15. Яковенко Р. В. Питання до заліку з дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6989/1/203pdf.PDF>.

16. Яковенко Р. В. Вопросы для зачёта/экзамена по курсу «Основы экономической теории» в 2017-2018 учебном году для иностранных студентов / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7096/1/255pdf.PDF>.

17. Яковенко Р. В. Активізація контролю знань з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 8 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7414/1/301pdf.PDF>.

18. Яковенко Р. В. Допоміжна частина з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 11 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7415/1/302pdf.PDF>.

19. Яковенко Р. В. Економічні категорії, економічні показники та економічні закони : навчальний посібник з курсу «Основи економічної теорії» для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 20 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7416/1/303pdf.PDF>.

20. Яковенко Р. В. Анотація курсу „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 7 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7394/1/293pdf.PDF>.

21. Яковенко Р. В. Місце категорій „людина” і „населення” в системі сучасних соціально-економічних відносин / Роман Яковенко // Актуальні проблеми економіки. – К. : Національна академія управління. – 2006. – № 1 (55). – С. 11–20.

22. *Яковенко Р.* Соціально-економічний механізм впливу на демографічні процеси на мікрорівні / Роман Яковенко // Зб. наук. праць Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2007. – Вип. 52. – С. 49–55.

23. *Яковенко Р. В.* Страхування як важіль впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Зовнішня торгівля : право та економіка. – К. : Українська академія міжнародної торгівлі. – 2007. – № 5 (34). – С. 134–137.

24. *Яковенко Р. В.* Людський потенціал у системі соціально-економічних факторів / Роман Яковенко // Зовнішня торгівля : право та економіка. – К. : Український державний університет фінансів та зовнішньої торгівлі. – 2008. – № 3 (38). – С. 101–104.

25. *Яковенко Р. В.* Соціально-економічний механізм впливу на демографічні процеси, як головний чинник суспільного відтворення в умовах глобалізації / Роман Яковенко // Теорії мікро-макроекономіки. – К. : Академія муніципального управління. – 2006. – Вип. 25. – С. 111–113.

26. *Яковенко Р. В.* Демографічний ефект інноваційного підприємництва / Роман Яковенко // Теорії мікро-макроекономіки. – К. : Академія муніципального управління. – 2005. – Вип. 21. – С. 193–196.

27. *Яковенко Р. В.* Соціально-економічні важелі впливу на тіньові демографічні процеси / Роман Яковенко // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : в 4 т. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2005. – Вип. 210. – Т. IV. – С. 1048–1054.

28. *Яковенко Р.* Виробничі фактори соціально-економічного впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Наук. праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту : Економічні науки. – Кіровоград : КНТУ, 2007. – Вип. 11. – С. 62–69.

29. *Яковенко Р. В.* Людський потенціал : економічний зміст, структура та характеристика / Роман Яковенко // Зовнішня торгівля : право та економіка. – К. : Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. – 2008. – № 5 (40). – С. 126–130.

30. *Яковенко Р. В.* Соціально-інфраструктурні фактори впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : в 4 т. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2006. – Вип. 217. – Т. I. – С. 212–218.

31. *Яковенко Р. В.* Проблеми відтворення людського потенціалу / Роман Яковенко // Проблеми економіки й управління у промислових регіонах : зб. наук. праць : в 2 т. / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень / відп. ред. В. К. Мамутов. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2008. – . – Т. 1 : Проблеми економіки й управління територіями та галузевими ринками. – 2008. – С. 152–155.